

Międzynarodowa konferencja naukowa: „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”
(Katowice 26–27 XI 2002 r.)

Organizatorami konferencji byli: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego oraz Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach. Gospodarze ustawili bardzo wysoko poprzeczkę. Otwarcia konferencji dokonał prezes IPN prof. dr hab. Leon Kieres. W imieniu władz Uniwersytetu Śląskiego gości i uczestników konferencji powitał prorektor UŚ prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz. List skierowany do uczestników przez metropolitę górnośląskiego abpa dra Damiana Zimonia, który w tym czasie brał udział w Konferencji Episkopatu Polski, odczytał jego sekretarz.

Konferencji towarzyszyła wystawa „Wygnanie biskupów katowickich”, przygotowana przez Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, oraz promocja trzeciego wydania książki Andrzeja Grajewskiego *Wygnanie. Diecezja katowicka w czasach stalinowskich*.

Dwa dni konferencji wypełnione były referatami znawców tematu z zagranicy i kraju. Dzień pierwszy poświęcony był przeglądowi sytuacji Kościołów i duchowieństwa w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego. Dr Andrzej Grajewski przedstawił chronologię i historyczne uwarunkowania represji wobec duchowieństwa w tych krajach. Kolejni prelegenci reprezentowali poszczególne państwa. Prof. Gerard Besier z uniwersytetu w Heidelbergu naszkicował specyfikę konfrontacji wyznaniowej w NRD, gdzie dominował Kościół ewangelicki. Milan Katuninec z Wydziału Humanistycznego w Trnawie wskazał na społeczne uwarunkowania represji na Słowacji. Z kolei mgr Jarosław Cuhra, pracownik Czeskiej Akademii Nauk, ukazał mechanizmy prześladowań duchowieństwa na ziemiach czeskich do 1962 r. Sytuację Kościoła węgierskiego w omawianym okresie przedstawił dyrektor Instytutu Polskiego w Budapeszcie dr Maciej Szymanowski. Paradoksalnie przedstawiciel kraju, gdzie represje względem duchowieństwa zastosowano najwcześniej, wystąpił prawie na końcu. Dr Arunas Streikus z litewskiego odpowiednika polskiego IPN – bo o nim mowa – przedstawił mechanizmy represji w swojej ojczyźnie. Całość wystąpień pierwszego dnia konferencji uzupełnił wykład dra Igora Hałagidy nt. represji wobec duchowieństwa greckokatolickiego w Polsce i na Ukrainie. W tym ostatnim przypadku działania represyjne władz zmierzały do zmuszania przejścia wiernych na prawosławie. Moderator dyskusji, która kończyła pierwszy dzień obrad – dr hab. Bohdan Cywiński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – zwrócił uwagę na pewne zbieżności chronologiczne w walce z religią. Po okrzepnięciu władze komunistyczne zastosowały tzw. taktykę salami, która polegała na dzieleniu opozycji na małe fragmenty, ich stopniowej izolacji w społeczeństwie oraz

ostatecznej likwidacji. Dopiero po zniszczeniu zbrojnego podziemia oraz legalnej opozycji przystąpiono do skutecznej rozprawy z Kościołem katolickim postrzeganym jako ostatni bastion opozycji.

Drugi dzień konferencji został poświęcony zagadnieniu prześladowania Kościoła w Polsce. Ks. prof. dr hab. Jerzy Myszor przedstawił portret zbiorowy duchowieństwa katolickiego represjonowanego przez władze PRL. Dr Ryszard Gryz z Instytutu Historii Akademii Świętokrzyskiej skoncentrował się na zachowaniach stalinowskiego aparatu partyjno-państwowego w walce z duchowieństwem. Uzupełnieniem tego wystąpienia był komentarz dra Antoniego Dudka (IPN – Warszawa). Analizy tej represyjnej działalności od strony faktów sądowych dokonał Jacek Żurek (IPN – Warszawa). Komentatorem tego wystąpienia był prof. dr hab. Adam Lityński z Wydziału Prawa UŚ. Innym aspektem poruszanej tematyki była eliminacja nauczania religii oraz księży z polskich szkół. Mechanizm tego procesu i sposoby działań represyjnych w tym zakresie przedstawiła prof. dr hab. Hanna Konopka z uniwersytetu w Białymstoku. W tym przypadku cezura czasowa omawianego zagadnienia zamknęła się w datach 1944–1961. Reakcje hierarchii kościelnej na represje wobec duchowieństwa w okresie stalinowskiego terroru zarysował dr Jan Żaryn (IPN – Warszawa). Autor podkreślił znaczenie interwencji władz Kościoła katolickiego na rzecz represjonowanych, ułatwione w tym, że sekretariat prymasa Polski prowadził dokładną ewidencję wszystkich prześladowanych w tym okresie księży. Wystąpienie przedstawiciela Instytutu Politologii Uniwersytetu Szczecińskiego – dra Krzysztofa Kowalczyka, ukazało, jak bardzo zróżnicowany był system represji w zależności od sytuacji politycznej i społecznej panującej w regionie. Szczegółowej analizy tych działań na przykładzie diecezji śląskiej dokonał dr Adam Dziurok, reprezentujący katowicki IPN oraz Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Przedstawił on nieznane dotąd szczegóły akcji Urzędu Bezpieczeństwa wobec duchowieństwa diecezji katowickiej. Na zakończenie podjęto dyskusję podsumowującą dwa dni owocnych spotkań. Obrady konferencji podsumował dziekan Wydziału Teologicznego ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor – podkreślił rolę współpracy różnych ośrodków naukowych z terenu Polski, które pomogły dokonać syntezy dotychczasowych, rozproszonych badań na temat represji stalinowskich w krajach byłego bloku wschodniego. Organizatorzy obiecali, że referaty wygłoszone w czasie konferencji zostaną niebawem opublikowane. Sala audytorium Biblioteki Śląskiej przez cały czas trwania posiedzenia była wypełniona. W konferencji wzięli udział przedstawiciele wielu ośrodków naukowych z całej Polski; wzbudziła zainteresowanie wśród młodzieży gimnazjalnej i studentów Uniwersytetu Śląskiego. O konferencji szeroko informowały lokalne i ogólnopolskie media.

J.M.